

Kolektivní monografie *Mlhy na Chlumu. Prusko-rakouská válka v optice moderní historiografie* jistě splnila svůj cíl — inspirovat badatele k dalšímu studiu prusko-rakouské války za využití nových metodologických přístupů. Konkrétní příspěvky se pohybují na poměrně široké škále od vynikajících, pojatých inovativními přístupy, až po méně přínosné, které pokračují v tradiční linii vojenských dějin. Celková úroveň práce je však nesporně vysoká a její přínos české historiografii významný, zejména díky upozornění na některé nedostatky historiografie prusko-rakouské války a snaze být prvním krokem k jejich napravení. Velmi pozitivní je interdisciplinární přístup práce, jenž jistě má, obzvláště v kombinaci se zapojením odborníků mezinárodní úrovně, potenciál posunout výzkum tématu na vyšší úroveň. Je však nutné podotknout, že rozmanitost autorů, jejich přístupů a z toho plynoucí silná různorodost textů může být místy osvěžující, jindy však hrozí, že čtenáři před očima vyvstane ne zcela koherentní obraz událostí roku 1866. Proto se domnívám, že je buď nutná hlubší informovanost čtenáře, což však odpovídá většině předpokládaného publika, nebo editoři zamýšleli postupné čtení práce po jednotlivých sondách s případným individuálním dohledáváním dalších informací dle potřeby.⁵

Publikace se nicméně opírá o bohatou a pestrou pramenou základnu a obsáhlý korpus mezinárodní literatury; drtivá většina příspěvků je doplněna rozsáhlým poznámkovým aparátém. Doprovodný obrazový materiál, včetně schémat a mapek, má nejen ilustrativní, ale i informativní funkci a text vhodně doplňuje. Poněkud netradiční je formát publikace, neboť byla vydána v podobě katalogu k výstavě, což patrně plyne z povahy instituce vydavatele. Formát je tedy téměř čtvercový, s textem uspořádaným do dvou sloupců, což místy ztěžuje plynulost jeho čtení.

Závěrem lze říci, že ač se jedná o kolektivní monografii s různorodými příspěvky (přičemž právě v této různorodosti spočívá její význam), díky vhodnému úvodu a závěru sděluje čtenáři jasnou myšlenku. Odbornému publiku, zejména (ale nejenom) tomu, které se zajímá o Evropu druhé poloviny 19. století, lze knihu jednoznačně doporučit.

Klára Brtková

Maciej GÓRNY, *Science Embattled. Eastern European Intellectuals and the Great War*, Paderborn, Ferdinand Schöningh, 2019, 386 s., ISBN 978-3-506-78874-0

Kniha historika Macieje Górnyho si klade za cíl prohloubit bádání o jednom ze „světějších“ témat první světové války. Zabývá se tzv. *Krieg der Geister*, tedy „válkou myšlenek“, která se nekonala na bojišti, ale v rámci mezinárodního vědeckého společenství. Autor chce zohlednit zapojení východoevropských intelektuálů. Polemiky a výzkumy dokazující přednosti toho či kterého národa jsou pečlivě rozplétány ve snaze porozumět narativům na pozadí (i v popředí) tohoto konfliktu.

Maciej Górny je polský historik, který od roku 2006 působí v Polské akademii věd. V roce 2015 získal docenturu na základě práce s názvem *Wielka wojna profesorów*.

⁵ Čtení vybraných příspěvků je nutně též v případě, že čtenář neovládá všechny tři jazyky užitá v publikaci.

Nauki o człowieku (1912–1923). Dlouhodobě se věnuje střední a východní Evropě v 19. a raném 20. století, historiografii, marxismu a polsko-německým vztahům.¹ Mezi jeho další nedávné publikace patří například *Nasza wojna*, kterou publikoval spolu s Włodzimierzem Borodziejem v roce 2021, v níž se autoři zabývají první světovou válkou a změnami, které přinesla polské společnosti.² V českém překladu mu vyšly dvě knihy, obě s historiografickou tematikou: roku 2018 *Mezi Marxem a Palackým*³ a v letošním roce *Na prvním místě má být národ. Marxistické historiografie ve středovýchodní Evropě*.⁴

Science Embattled byla vydána roku 2019 německým vydavatelstvím Ferdinand Schöningh. Čítá 386 stran a text je rozdělen do několika tematických kapitol. Górný se v nich zaměřuje na specifické obory, jejichž vědeckou debatu sleduje — konkrétně geografii, antropologii a nakonec společně psychologii a psychiatrii. Vychází z pramenů mnoha evropských jazyků, obzvláště pak z polštiny a němčiny. Sledované období rámuje lety 1912–1923 ve snaze pokrýt nejen válku samotnou, ale i její předeheru a dozvuky. Celou diskuzi uvádí rozsáhlým úvodem do problematiky jak z historiografického, tak historického hlediska.

Ve svém výzkumu autor vychází z dobových vědeckých publikací, jakož i z veřejných vystoupení vědců či jejich projevů k laickým občanům například na stránkách denního tisku. Je to jeden z aspektů, které Górný vyzdvihuje jako důležitý moment zapojení expertů do veřejné debaty. Za první světové války nastala situace, kdy bylo pro mnohé vědce nemožné oddělit odborný názor od toho politického.⁵ Využívali svou expertizu v politických argumentech — a jejich politické zaměření pak ovlivnilo výsledky výzkumů, neboť je jimi chtěli dokázat.

V každé kapitole rozvádí několik hlavních os, kolem kterých se argument v daném oboru otáčel. Postupně se seznamujeme s aktéry situace — středo- a východoevropskými experty, kteří se často po vzoru svých západoevropských protějšků snažili angažovat ve vědecké polemice o národních charakterech svých a sousedních zemí. Górný si všímá vzorců a směrů této debaty na mnoha úrovních.

Zásadním rozdílem oproti západoevropské *Krieg der Geister* je podle autora fakt, že středo- a východoevropští intelektuálové neměli zcela jasně definovaný národní stát, za který by se stavěli. Působili tedy na politickém poli i jako obhájci práva svého národa na samostatný stát — ke kterému došlo povětšinou v důsledku rozpadu Rakouska-Uherska po první světové válce.⁶ Jejich cílem tedy nebylo jen doložení civilizační nadřazenosti daného národa, jako tomu mohlo být u západoevropských

1 Srov. <https://www.imre-kertesz-kolleg.uni-jena.de/fellows/former-fellows/2017/professor-maciej-gorny> [náhled 29. 8. 2024].

2 Maciej GÓRNY — Włodzimierz BORODZIEJ, *Nasza wojna*, Warszawa 2021.

3 Maciej GÓRNY, *Mezi Marxem a Palackým. Historiografie v komunistickém Československu*, Praha 2018.

4 TÝŽ, *Na prvním místě má být národ. Marxistické historiografie ve středovýchodní Evropě*, Praha 2024.

5 TÝŽ, *Science Embattled. Eastern European Intellectuals and the Great War*, Paderborn 2019, s. 42–45.

6 Tamtéž, s. 82–83.

expertů. Šlo jim o obhájení odlišnosti a tím potvrzení nároku na existenci. Proto lpěli i na nepatrných rozdílech, neboť bylo nutné zachovat ideu unikátnosti jejich národa.

V první části knihy se autor věnuje obecnějšímu úvodu do diskuze s přihlédnutím k regionálním faktorům. Klade důraz na odlišné vzájemné obrazy Němců a Francouzů a také na fakt, že se ve válečné propagandě zaměřené na otázku morální/civilizační/národní úrovně neustále opakovalo pouze několik témat.⁷ Ve východoevropském prostoru se podle něj objevují nové faktory, dané nestabilitou regionu. Jako příkladný předvoj udává český panslavismus. Také poznamenává, že řada intelektuálních konfliktů ve východní Evropě přerostla po roce 1918 v reálné války — což dokazuje fakt, že pro tento region byla *Krieg der Geister* nejen nástrojem válečné propagandy, ale i povoláním do zbraně.⁸

V kapitole věnující se geografii zdůrazňuje Górný otázku hranic, které byly (a dodnes jsou, i když v jiné podobě) aktuálním tématem. Polští intelektuálové vyzdvihovali „geografickou individualitu“ své země jako odůvodnění nároku na stát.⁹ Další vědci zase charakterizovali lidskou povahu na základě geografických podmínek, například Rusové měli být nositeli „expanzivního myšlení“, neboť vyrostli v eurasijských stepích.¹⁰ Pařížskou konferenci pak Górný označuje jako místo, kde geografové a kartografové přímo „psali dějiny“ řešením poválečného rozložení světa a kde se také zrodila řada poválečných východoevropských konfliktů.¹¹

Antropologii uvádí autor na scénu jako „nově institucionalizovanou“ vědu, která v sobě zahrnovala zcela klíčové téma rasové problematiky. Vědci se domnívali, že je záhodno, aby byl národ rasově jednotný. Východoevropští vědci také polemizovali se svými západními protějšky na téma „mongolské příměsi“, jež značila barbarství a hierarchizovala národy na základě jejich „vyspělosti“.¹² Autor nezapomíná zmínit téma „měření“ lidí v rámci výzkumů — lidí, kteří často byli válečnými zajatci a otázka jejich souhlasu s výzkumem je velmi ošemetná.¹³

Kapitola věnující se psychologii a psychiatrii otevírá myšlenkový svět věd, které byly ve stresovém období války najednou mnohem více na světle. Otázka národní hierarchie se zde znovu objevuje na příkladu vědecké studie korelující národnost a psychickou odolnost.¹⁴ Zde je ale nutné poznamenat, že v této kapitole se autor zabývá pouze polemikami západoevropskými (tedy například mezi Francouzi a Němci) a východoevropskou odpověď či podobnost téměř nezmiňuje.

Knihla představuje rozsáhlý a detailní výzkum. Je však otázkou, jestli je vůbec možné dosáhnout cíle, který si autor vytyčil — tedy zmapování východoevropské *Krieg der Geister*. Kniha nám nabízí vhled do mimořádně složité problematiky a dynamiky expertních vztahů první světové války, a tím pádem se i sama stává

---

7 Tamtéž, s. 47.

8 Tamtéž, s. 91.

9 Tamtéž, s. 127–130.

10 Tamtéž, s. 141.

11 Tamtéž, s. 149–162.

12 Tamtéž, s. 173–196.

13 Tamtéž, s. 166–172.

14 Tamtéž, s. 222–227.

mimořádně složitou ve snaze představit celou řadu osobností, nápadů, přesvědčení a vzájemných vlivů. Otevírá tedy důležité téma, i když možná ne způsobem zcela přátelským k neznalcům interních dynamik prvovaléčné východní Evropy. Další výzkum na toto téma na sebe určitě nenechá dlouho čekat.

Kateřina Fantová

Václav ŠMIDRKAL, *Něžné zbraně. Múzická umění a socialistická armáda*, Praha, Academia, 2024, 385 s., ISBN 978-80-200-3439-7

Představovaná monografie Václava Šmidrkala, která je výsledkem důsledně přepracované dizertační práce z roku 2014, navazuje na autorovy předchozí výzkumy vztahů armády a uměleckých forem.¹ Po filmu svůj odborný zájem přesunul k pozici múzických umění, která rovněž neodmyslitelně patří k armádní kultuře. Jde o téma ze své podstaty interdisciplinární; autor však již v úvodu deklaruje, že jeho primárním cílem není analyzovat obsah umělecké produkce, ale sledovat proces hledání specifických kulturních forem vojenských múzických institucí. Zcela patřičně se kniha hlásí k prvenství ve zkoumání těchto institucí socialistické armády, a to metodou komparativního pohledu na tři socialistické státy střední Evropy: Československo, NDR a Polsko. Jako základní cíle si vytyčuje zaprvé zkoumat podobnosti a rozdíly v budování a provozu třech typů vojenských múzických institucí ve třech variantách státního socialismu, dále pak sledovat, jaký měl systém socialistické diktatury se svými požadavky a příkazy dopad na jejich funkčnost a provoz, a konečně též soustředit se na problém (de)profesionalizace systematizovaných múzických institucí socialistické armády, jejich masové zpřístupnění a zapojení veřejnosti v rámci demokratizace kultury. Autor se opírá o rozsáhlý pramenný materiál z celkem pětadvaceti archivů „severního trojúhelníku“. Primární zázemí navíc rozšiřují dobová periodika a literatura, beletrie, filmová a televizní tvorba, ale i memoárová literatura a rozhovory s pamětníky coby dobovými aktéry — ty sice autor příznaně nezpracovává podle metod orální historie, ale rozšiřuje jimi poznatky nabyté studiem ostatních zmínovaných pramenů. Šmidrkal tyto heuristicky heterogenní zdroje přetavil v logicky strukturovanou práci čítající pět rozsahově odlišných kapitol.

První kapitola definuje socialistickou armádu jako umělecké dílo *sui generis* v dlouhodobé perspektivě. Na kohoutovský „čas lásky a boje“ navazuje v poststalinském období umění jako závažný způsob symbolické komunikace vyjadřující mocenské vztahy. Kulturní činnost se v následujících letech ocitá v rozporu mezi požadavkem masové účasti a realitou nedostatečného zájmu, řečeno terminologií trhu se nabídka aktivit mívá s poptávkou účastníků. Příznačným řešením je ve vojenském prostředí rozkaz, ale také motivace k účasti zahrnutím kulturní činnosti do systému socialistického soutěžení. Následující kapitola za pomoci Bourdieuovy teorie uvádí specifika politického, vojenského a uměleckého pole, mezi kterými „kulturní činnost“ právě

¹ Václav ŠMIDRKAL, *Armáda a stříbrné plátno. Československý armádní film 1951–1999*, Praha 2009.